

Reformlar ve AB Süreci: Kamu Yönetiminde Modernleşme ve Kurumsal Dönüşüm (2000-2016)

Zekerya Çavuş¹

Özet

2000-2016 dönemi, Türkiye’de kamu yönetimi tarihinde önemli modernleşme ve kurumsal dönüşüm çabalarının yaşandığı bir evredir. Bu bölüm, özellikle Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci bağlamında gerçekleştirilen kamu yönetimi reformlarını incelemektedir. Reformlar, merkeziyetçi idari yapıdan daha katılımcı, şeffaf, hesap verebilir ve verimli bir yönetime geçişi hedeflemiştir. Bu süreçte Yeni Kamu Yönetimi (YKY) paradigması ile Avrupaileşme dinamikleri belirleyici rol oynamıştır. AB’nin Kopenhag kriterleri ve müktesebatı (acquis communautaire) Türkiye’nin reform gündemini büyük ölçüde şekillendirmiştir. Helsinki Zirvesi (1999) sonrası başlayan adaylık süreci, sekiz harmonizasyon paketini, 2001 ve 2004 anayasal değişikliklerini ve birçok yasal düzenlemeyi tetiklemiştir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile stratejik planlama ve performans yönetimi getirilmiş, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5449 sayılı Kalkınma Ajansları Kanunu ile yerinden yönetim ve bölgesel kalkınma güçlendirilmiştir. e-Devlet Kapısı, MERNİS ve UYAP gibi dijital uygulamalar ise kamu hizmetlerinde bürokrasiyi azaltmış ve vatandaş odaklı hizmet anlayışını yerleştirmiştir.

Teorik açıdan bölüm, Avrupaileşme literatüründeki “uyum baskısı” ve “kurumsal uyumsuzluk” kavramlarını YKY’nin temel ilkeleriyle birleştirerek analiz etmektedir. Reformların 2002-2007 arasındaki “altın Çağ”nda temel haklar, sivil-asker ilişkileri ve yerel yönetimler alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Ancak 2008 küresel finans krizi, Gezi olayları ve AB-Türkiye ilişkilerindeki gerilimler reform ivmesini yavaşlatmıştır. Bu dönemde recentralization eğilimleri artmış, “seçici Avrupaileşme” olgusu belirginleşmiştir.

2000-2016 reformları Türkiye’nin idari kapasitesini güçlendirmiş ve demokratikleşme sürecine katkı sunmuştur. Bununla birlikte siyasi ve yapısal

1 Doktora Öğrencisi, Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis, Türkiye, zekeriya.7993@gmail.com, Orcid: 0009-0005-4666-0703

engeller nedeniyle tam kurumsal dönüşüm sınırlı kalmıştır. Bu deneyim, kamu yönetimi reformlarının başarısının güçlü siyasi irade, idari kapasite ve sürdürülebilir dış desteğe bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Reformlar, realist ve Avrupaileşme perspektiflerinden değerlendirildiğinde hem ulusal çıkarlara hem de yönetim standartlarına katkı sağlamıştır. Bu dönem, gelecekteki reformlar için önemli dersler içermektedir. Dijitalleşme, yerinden yönetim ve iyi yönetim ilkelerinin derinleştirilmesi, Türkiye'nin daha etkin ve vatandaş odaklı bir kamu yönetimi oluşturması açısından kritik öneme sahiptir.

Giriş

2000-2016 dönemi, Türkiye'nin kamu yönetimi tarihinde köklü modernleşme ve kurumsal dönüşüm çabalarının yoğunlaştığı bir evre olarak öne çıkmaktadır. Bu yıllar, hem küresel Yeni Kamu Yönetimi (YKY) paradigmasının yaygınlaştığı hem de Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkilerinin en dinamik olduğu bir bağlama denk gelmiştir. 2001 ekonomik krizi, yapısal uyum programlarını tetiklemiş; AB üyelik perspektifi ise reform gündemini belirleyen temel dış etken haline gelmiştir. Helsinki Zirvesi (1999) sonrasında başlayan adaylık süreci, Kopenhag siyasi kriterleri (demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlık haklarının korunması) ile idari kriterleri (etkin idari kapasite ve müktesebata uyum) üzerinden Türkiye'ye kapsamlı bir dönüşüm baskısı yaratmıştır.

Türkiye'nin kamu yönetimi geleneği, Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan güçlü merkezîyetçi yapı ve Cumhuriyet'in erken dönemlerinde kurumsallaşan hiyerarşik, kurallara dayalı bürokratik model üzerine inşa edilmiştir. Bu yapı, uzun yıllar boyunca istikrar sağlasa da, 1980'lerden itibaren artan küreselleşme, neoliberal politikalar ve demokratikleşme talepleri karşısında verimsizlik, katılık ve hesap verebilirlik eksikliği eleştirilerine maruz kalmıştır. 1990'ların koalisyon hükümetleri döneminde reform girişimleri sınırlı kalmış; 2001 krizi ise acil eylem planları ve uluslararası finansal kurumların (İMF, Dünya Bankası) etkileriyle daha sistematik değişiklikleri zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda AB süreci, reformlara hem meşruiyet hem de ivme kazandırmıştır.

2002-2004 yılları arasında yaşanan "reform altın çağı", sekiz harmonizasyon paketinin kabulü ve anayasal değişikliklerle (özellikle 2001 ve 2004 düzenlemeleri) simgelenmektedir. Bu paketler, temel hak ve özgürlükler, sivil-asker ilişkileri ve idari şeffaflık alanlarında önemli adımlar atmış; kamu yönetimi özelinde ise yasal altyapıyı güçlendirmiştir. 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun kurulması ve yerel yönetimleri yeniden yapılandıran kanunlar (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu) bu dönemin

başlıca çıktıları arasındadır. Bu düzenlemeler, merkezîyetçi idareden yerinden yönetime, performansa dayalı bütçelemeden dijital dönüşüme uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamıştır.

Teorik açıdan bakıldığında, bu süreç Avrupaileşme literatüründe “dış teşvik” (conditionality) ve “sosyalizasyon” mekanizmaları üzerinden açıklanmaktadır. AB normlarının ulusal kurumlara yayılması, sadece yasal uyumla sınırlı kalmamış; idari kapasite inşası, şeffaflık, katılımcılık ve iyi yönetim ilkelerinin içselleştirilmesini de hedeflemiştir. SIGMA gibi AB-OECD destekli programlar, Türkiye’nin reform ilerlemesini izlemiş ve kapasite geliştirme önerileri sunmuştur. Reformlar, aynı zamanda YKY’nin temel unsurlarını (stratejik planlama, performans yönetimi, desentralizasyon ve vatandaş odaklı hizmet sunumu) benimsemiştir.

Ancak reform süreci homojen bir ilerleme göstermemiştir. 2008 küresel finansal krizi, 2013 Gezi olayları ve sonrasında AB-Türkiye ilişkilerindeki gerilimler momentumu yavaşlatmıştır. 2010’ların ortalarından itibaren siyasi dinamikler, reformların sürdürülebilirliğini etkilemiş; bazı alanlarda kısmi ilerlemeler devam etse de genel dönüşüm derinleşmemiştir. Bu bağlamda, dönemin reformları hem başarıları hem de sınırlılıklarıyla değerlendirilmelidir.

Bu kitap bölümü, reformların tarihsel arka planını, AB’nin rolünü, ana yasal ve kurumsal değişiklikleri, yerel yönetimler ile bölgesel kalkınma ajanslarını, e-devlet uygulamalarını, insan kaynakları ve performans yönetimini, 2008 sonrası gelişmeleri ve genel değerlendirmeyi ele almaktadır. Analiz, Avrupaileşme perspektifini realist yaklaşımlarla bütünleştirerek reformların ulusal çıkarlar, idari kapasite ve demokratikleşme üzerindeki etkisini incelemektedir. Reformların nihai amacı, vatandaş odaklı, hesap verebilir, etkin ve verimli bir kamu yönetimi oluşturmaktır. Bu çerçevede bölüm, teorik tartışmalardan ampirik vaka analizlerine ve eleştirel değerlendirmeye uzanan sistematik bir yapı izlemektedir.

1. Avrupaileşme, Yeni Kamu Yönetimi ve Kamu Yönetimi Reformları

Kamu yönetimi disiplini, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küresel ölçekte derin paradigmatik dönüşümler yaşamıştır. Bu dönüşümlerin en belirgin unsurları arasında, geleneksel Weberyen bürokratik modelden Yeni Kamu Yönetimi (YKY) yaklaşımına geçiş ile Avrupa Birliği (AB) entegrasyon süreçleriyle yakından ilişkili Avrupaileşme dinamikleri yer almaktadır. Türkiye bağlamında bu iki kavram, özellikle 2000’li yıllardan itibaren kamu yönetimi reformlarının temelini oluşturmuştur.

1.1. Avrupaileşme Kavramı ve Teorik Temelleri

Avrupaileşme (Europeanization) AB normlarının, politikalarının ve kurumsal düzenlemelerinin ulusal düzeyde yarattığı değişim sürecini ifade etmektedir. Radaelli'ye göre Avrupaileşme, "AB politika sürecinde tanımlanan ve konsolide edilen formel ve informel kurallar, prosedürler, politika paradigmaları, stiller, 'iş yapma biçimleri' ile paylaşılan inançlar ve normların inşası, yayılması ve kurumsallaşması süreçleri" olarak tanımlanmaktadır (Radaelli, 2003, s. 30). Bu süreç, özellikle aday ülkelerde üstten aşağı (top-down) bir etki yaratmakta ve uyum baskıları (adaptational pressures) üretmektedir. Börzel'in "misfit" modeli, Avrupa düzeyindeki kurallar ile ulusal yapılar arasındaki kurumsal uyumsuzluğun (institutional misfit) değişimi tetiklediğini vurgulamaktadır. Bu uyumsuzluk, sosyalizasyon ve öğrenme mekanizmaları aracılığıyla aşamalı kurumsal değişime yol açmaktadır (Börzel, 1999, s. 574-575; Börzel ve Risse, 2000, s. 5).

Avrupaileşme literatüründe üç temel yaklaşım öne çıkmaktadır:

- (1) Kurumsalcı perspektif, uyum sürecini kurumların aracılık rolü üzerinden açıklamaktadır.
- (2) Sosyalizasyon yaklaşımı, normların içselleştirilmesine odaklanmaktadır.
- (3) İki yönlü etkileşim modeli ise aday ülkelerin de AB'ye etki edebileceğini belirtmekle birlikte, asimetrik güç ilişkisi nedeniyle Türkiye gibi aday ülkelerde üstten aşağı baskının baskın olduğunu kabul etmektedir (Grabbe, 2003, s. 309-310).

Türkiye'de Avrupaileşme süreci, 1999 Helsinki Zirvesi sonrasında ivme kazanmış ve Kopenhag Kriterleri'ne uyum kapsamında anayasal ve idari reform paketlerini tetiklemiştir. Çelenk, bu süreci kurumsal değişim bağlamında analiz etmekte ve AB'nin idari reform üzerindeki etkisinin, merkezîyetçi Türk idari geleneği ile yerel aktörler arasındaki güç dengesini önemli ölçüde değiştirdiğini belirtmektedir (Çelenk, 2009, s. 41-42).

Türkiye bağlamında Avrupaileşme, kamu yönetiminde hem yasal hem de yapısal uyumu zorunlu kılmıştır. AB İlerleme Raporları, Türk kamu idaresinin Avrupa İdari Alanı'na (European Administrative Space - EAS) entegrasyonunu talep etmiş; şeffaflık, hesap verebilirlik, katılımcılık ve etkinlik ilkelerini ön plana çıkarmıştır. Demir'e göre, 2000'li yıllardan itibaren Türk kamu yönetimi büyük ölçüde Avrupaileşme üzerinden dönüştürülmüş, ancak bu süreç post-NPM eğilimlerle de iç içe geçmiştir (Demir, 2021, s. 63-65). Bu doğrultuda, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu stratejik planlama ve performans denetimi mekanizmalarını getirerek EAS standartlarına önemli ölçüde yaklaşmıştır.

Avrupaileşmenin Türkiye'deki uygulamaları konusunda literatürde önemli sınırlılıklar da tartışılmaktadır. Merkezîyetçi devlet geleneği ve siyasi irade değişiklikleri, tam uyumu engellemiş; reformlarda “seçici Avrupaileşme” (selective Europeanization) olgusu sıkça gözlemlenmiştir. Koçak, AB sürecinin Türk kamu yönetimini demokratikleştirme ve verimleştirme potansiyelini vurgulamakla birlikte, asimetrik ilişkinin tam üyelik perspektifini zorunlu kıldığını belirtmektedir (Koçak, 2009, s. 1-3). Bu çerçevede Avrupaileşme, yalnızca bir dışsal baskı mekanizması olmanın ötesinde, ulusal modernleşme projesinin önemli bir uzantısı olarak da işlev görmüştür.

1.1.Yeni Kamu Yönetimi (YKY) Yaklaşımı

Yeni Kamu Yönetimi, 1980'lerden itibaren neoliberal eğilimlerle ortaya çıkan ve kamu sektörünü özel sektör yönetim teknikleriyle yeniden yapılandırmayı hedefleyen bir paradigmadır. Özer, YKY'yi “etkin, ekonomik ve verimli kamu hizmeti sunumu” odaklı bir yaklaşım olarak tanımlamakta ve geleneksel Weberyen bürokrasinin katılığını eleştirmektedir (Özer, 2005, s. 3-5). Temel ilkeleri arasında devletin küçültülmesi (downsizing), özerk ajanslaşma (agencification), performans yönetimi, müşteri odaklılık, rekabet, özelleştirme ve şeffaflık yer almaktadır (Özer, 2005, s. 10). YKY, kamu yönetimini klasik “yönetim” (management) anlayışından “yönetişim” (governance) perspektifine taşımıştır.

YKY'nin teorik temelleri, kamu tercihi teorisi (public choice theory) ve Yeni Sağ (New Right) ideolojisine dayanmaktadır. Kamu sektörünün yapısal verimsizliğini vurgulayan bu yaklaşım, piyasa mekanizmalarını (market-type mechanisms) kamu alanına uyarlamıştır. Pollitt ve Bouckaert, YKY reformlarını Anglo-Sakson ülkelerde (İngiltere, Yeni Zelanda) öncü örneklerle açıklamakta ve kıtasal Avrupa'da daha ılımlı bir uygulama biçimi gözlemlendiğini belirtmektedir (Pollitt ve Bouckaert, 2011, s. 8-10). Türkiye'de YKY yaklaşımı, 2000'li yıllarda AB entegrasyon süreciyle birleşerek ivme kazanmıştır. Dinçer ve Yılmaz'ın “Değişim İçin Yönetimde Değişim” başlıklı raporu (2003), NPM ilkelerini doğrudan benimsemiş ve stratejik yönetim vurgusu yapmıştır (Demir, 2021, s. 66).

YKY'ye yönelik eleştiriler akademik literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Eleştirmenler, kamu hizmetlerinin ticarileşmesinin eşitlik ve kamu yararı ilkelerini zedelediğini, kısa vadeli performans odaklılığın ise uzun vadeli stratejik hedefleri ihmal ettiğini savunmaktadır (Özer, 2022 s.235). Post-NPM yaklaşımlar (Neo-Weberyen Devlet, Yeni Kamu Yönetişimi), YKY'nin aşırılıklarını dengeleyerek yönetişim ve değer temelli yönetim anlayışına vurgu yapmaktadır. Türkiye'de bu geçiş süreci, başkanlık sistemiyle birlikte gözlenen

recentralization eğilimleriyle önemli çelişkiler barındırmaktadır (Demir, 2021, s. 70-75).

1.2. Türkiye’de Kamu Yönetimi Reformları: Avrupaileşme ve YKY Etkileşimi

Türkiye’de kamu yönetimi reformları, Tanzimat döneminden Cumhuriyet’e uzanan köklü bir modernleşme mirasına dayanmakla birlikte, asıl ivmesini 2000’li yıllarda Avrupaileşme ve YKY dinamiklerinin keşişiminde kazanmıştır. 2003 yılında kabul edilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, performans esaslı bütçeleme ve stratejik planlama mekanizmalarını getirerek YKY’nin temel taşlarından birini oluşturmuştur (Demir, 2021, s. 66). Aynı dönemde kabul edilen 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ise şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerini güçlendirmiştir. Bu reformlar, AB uyum paketleriyle yakından paralellik göstermektedir.

Yerel yönetim reformları da bu dönemde kritik bir rol oynamıştır. 2005 tarihli 5393 sayılı Belediye Kanunu ile 5449 sayılı Kalkınma Ajansları Kanunu, yerelleşme ve katılımçılık boyutlarını güçlendirmiştir. Çelenk, bu düzenlemeleri Avrupaileşmenin merkeziyet-yerellik dengesini dönüştürdüğünün somut kanıtı olarak değerlendirmektedir (Çelenk, 2009, s. 50-55). Bununla birlikte, 2012 tarihli 6360 sayılı Kanun ile metropolitan belediyelerin sayısının artırılması, recentralization yönündeki eleştirileri beraberinde getirmiştir. Demir, reformların NPM paradigmasından post-NPM yaklaşımlarına doğru evrildiğini ve entegrasyon odaklı bir idari yapıya yöneldiğini vurgulamaktadır (Demir, 2021, s. 78-80).

Kamu personel rejiminde de belirgin değişiklikler yaşanmıştır. Performans yönetimi ve esnek istihdam modelleri YKY ilkelerini yansıtırken, AB süreci etik kurullar ve e-Devlet uygulamaları gibi dijital dönüşüm araçlarını teşvik etmiştir. Lamba, Türkiye’deki reformların genel gerekçelerini YKY perspektifinden inceleyerek verimlilik arayışını öne çıkarmaktadır (Lamba, 2014 s.147). Özer ise paradigma değişimini analiz ederek, YKY sonrası Neo-Weberyen eğilimlerin Türkiye’de sınırlı kaldığını savunmaktadır (Özer, 2022 s.223).

Reformların sonuçları genel olarak karmaşık bir tablo çizmektedir. Olumlu gelişmeler arasında kamu hizmet kalitesinin yükselmesi, dijitalleşme (e-Devlet Kapısı) ve sivil toplum katılımının artması yer alırken; bürokratik direnç, siyasi merkezileşme ve uygulama tutarsızlıkları gibi sorunlar da dikkat çekmektedir. Koçak, AB sürecinin idari kapasiteyi güçlendirdiğini ancak tam üyelik perspektifinin zayıflamasının reform ivmesini azalttığını belirtmektedir (Koçak, 2009, s. 15-20). Güncel dönemde başkanlık sistemiyle birlikte reformlar

“etkin devlet” modeline yönelmiş; bu durum Avrupaileşme ile post-NPM yaklaşımının bir sentezini temsil etmektedir.

1.3. Sentez ve Türkiye Bağlamındaki Teorik Çıkarımlar

Avrupaileşme ve Yeni Kamu Yönetimi, Türkiye’de kamu yönetimi reformlarını şekillendiren iki temel eksen niteliğindedir. Avrupaileşme dışsal uyum baskısı yaratırken, YKY içsel verimlilik ve etkinlik arayışını sağlamaktadır. Bu etkileşim, geleneksel bürokrasi unsurları ile piyasa odaklı mekanizmaların ve AB normlarının iç içe geçtiği “hibrit” bir idari model ortaya çıkarmıştır. Demir’in ifadesiyle reformlar, “ dış aktörler (AB), küresel trendler ve iç siyasi gelişmeler ” in etkileşiminden doğmaktadır (Demir, 2021, s. 63).

Teorik açıdan süreç, Börzel’in misfit modeliyle açıklanabilir: AB normları ile Türk idari yapısı arasındaki uyumsuzluk (merkeziyetçilik karşısında subsidiarity ilkesi), adaptasyon baskısı yaratmıştır. Ancak aktör tercihleri ve kurumsal miras, değişimin niteliğini ve derecesini belirlemede kritik rol oynamıştır (Çelenk, 2009, s. 45). YKY eleştirileri ışığında Türkiye’de kamu yararı kavramının dönüşümü dikkat çekicidir; NPM ile “müşteri” odaklılık ön plana çıkmış, post-NPM döneminde ise “katılımcı yönetim” vurgusu güçlenmiştir.

2. Türkiye’nin AB Uyum Paketleri ve Yasal Reformlar (2001-2007)

Türkiye’nin Avrupa Birliği (AB) ile ilişkileri, 1963 Ankara Anlaşması’ndan itibaren evrilmiş, ancak 1999 Helsinki Zirvesi ile yeni bir ivme kazanmıştır. Bu zirvede Türkiye’nin aday ülke statüsünün teyit edilmesi, Kopenhag Siyasi Kriterleri’ne uyum sürecini hızlandırmış ve kapsamlı anayasal ile yasal reformları tetiklemiştir. 2001-2007 döneminde gerçekleştirilen AB Uyum Paketleri, temel hak ve özgürlükler, demokrasi, hukukun üstünlüğü ve sivil-asker ilişkileri gibi alanlarda önemli dönüşümlere yol açmıştır. Bu reformlar, yalnızca AB müktesebatına uyumu değil, aynı zamanda Türkiye’nin iç hukuk sistemini uluslararası standartlara yaklaştırmayı hedeflemiştir (Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007a; Efe ve Han, 2007, s. 152).

1999 Helsinki Zirvesi, Türkiye-AB ilişkilerinde dönüm noktasıdır. Zirve kararı uyarınca hazırlanan Katılım Ortaklığı Belgesi (8 Mart 2001) ve buna paralel Ulusal Program (19 Mart 2001), siyasi kriterler önceliğinde yasal reformları zorunlu kılmıştır. 3 Ekim 2001 tarihli Anayasa değişiklikleri (4709 sayılı Kanun), bu sürecin temelini oluşturmuştur. Anayasanın yaklaşık üçte birini kapsayan bu değişiklikler, düşünce ve ifade özgürlüğü, işkence yasağı, kişi hürriyeti, özel hayatın gizliliği, dernek kurma özgürlüğü ve kadın-erkek eşitliği gibi alanlarda güvenceleri artırmıştır. Genel sınırlama sebepleri kaldırılarak, her

hakkın özel sınırlama sebepleri getirilmiş; Anayasa'nın 90. maddesi uluslararası insan hakları sözleşmelerinin üstünlüğünü vurgulamıştır (Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007a, s. 3-4).

Bu anayasal çerçeve, uyum yasa paketleriyle somutlaştırılmıştır. 2002-2004 arasında sekiz paket kabul edilmiş, dokuzuncu reform paketi ise 2006'da açıklanmıştır. Toplamda 53 yasanın 218 maddesi değiştirilmiş; yeni Türk Medeni Kanunu (4721 sayılı, 1 Ocak 2002) gibi temel yasalar yenilenmiştir.

2.1. Birinci ve İkinci Uyum Paketleri (2002)

Birinci Uyum Paketi (4744 sayılı Kanun, 19 Şubat 2002), ifade özgürlüğünü genişletmiş ve gözaltı sürelerini Avrupa standartlarına indirmiştir. Türk Ceza Kanunu (TCK) m. 159'da tahkir cezaları 1-6 yıldan 1-3 yıla düşürülmüş; m. 312'de "kamu düzeni için tehlikeli olma" unsuru eklenerek suç unsuru daraltılmıştır. Terörle Mücadele Kanunu (TMK) m. 7 ve 8'de propaganda sınırlamaları hafifletilmiş; Devlet Güvenlik Mahkemeleri (DGM) Kanunu ve Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu (CMUK) ile gözaltı süreleri 7 günden 4 güne indirilmiş, avukat görüşmesi hakkı genişletilmiştir (Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007b, s. 55).

İkinci Uyum Paketi (4748 sayılı Kanun, 9 Nisan 2002), Basın Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu, Dernekler Kanunu, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu ile Jandarma ve İl İdaresi Kanunlarında değişiklikler getirmiştir. Basın özgürlüğü güçlendirilmiş, dernekleşme ve toplantı hakları kolaylaştırılmış; siyasi partilerin kapatılması zorlaştırılmıştır. Bu paketler, Kopenhag kriterlerinin acil gereksinimlerine odaklanmıştır (Efe ve Han, 2007, s. 160-162).

2.2. Üçüncü ve Dördüncü Paketler: Ölüm Cezası ve Kültürel Haklar

Üçüncü Uyum Paketi (4771 sayılı Kanun, 3 Ağustos 2002), ölüm cezasını savaş ve yakın savaş tehdidi dışında kaldırmış; farklı dil ve lehçelerde yayın ve öğrenim önündeki engelleri kaldırmış; cemaat vakıflarının taşınmaz edinimini liberalleştirilmiştir. Yargılamanın yenilenmesi (AİHM kararları ışığında) mümkün kılınmış; göçmen kaçakçılığı TCK'ya eklenmiştir (Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007b, s. 58-60).

Dördüncü Uyum Paketi (2 Ocak 2003), işkenceyle mücadele, ifade ve dernek özgürlüğünü güçlendirmiş; Siyasi Partiler Kanunu Anayasa ile uyumlu hale getirilmiş; vakıflar Kanunu'nda gayrimüslim cemaatlere kolaylıklar sağlanmıştır. Bu paketler, sivil toplumun güçlenmesine katkı sunmuştur (Özdemir ve Çiftlikçi, 2015, s. 133).

2.3. Beşinci ve Altıncı Paketler: Yargı ve İfade Özgürlüğü

Beşinci Uyum Paketi (23 Ocak 2003), AİHM kararları doğrultusunda yargılamanın yenilenmesini genişletmiş; Dernekler Kanunu'nda ek düzenlemeler yapmıştır.

Altıncı Uyum Paketi (19 Temmuz 2003), düşünce ve ifade özgürlüğünü daha da genişletmiş; yaşam hakkını korumuş; kişi güvenliği ve AİHM kararlarını güçlendirmiştir. TMK m. 8 yürürlükten kaldırılmış; radyo-televizyon yayınlarında dil özgürlüğü desteklenmiştir (Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007a, s. 6-7).

2.4. Yedinci ve Sekizinci Paketler: Sivilleşme ve Çocuk Hakları

Yedinci Uyum Paketi (30 Temmuz 2003), askeri mahkemelerin sivil yetkilerini daraltmış; kamu harcamalarında şeffaflığı artırmış; 18 yaş altı herkesi çocuk saymış; dernek ve toplantı özgürlüklerini genişletmiştir.

Sekizinci Uyum Paketi (14 Temmuz 2004), kültürel haklar ve yürütme işlevselliğini güçlendirmiştir. Bu paketlerle sivil-asker ilişkilerinde sivilleşme ilerlemiş; kadın-erkek eşitliği ve çocuk hakları alanında önemli adımlar atılmıştır (Efe ve Han, 2007, s. 168-169).

2.5. Dokuzuncu Reform Paketi ve Genel Değerlendirme (2006-2007)

9.Reform Paketi (12 Nisan 2006), önceki reformları pekiştirmiş; idari ve yasal uyumu derinleştirmiştir. 2001-2007 reformları, insan hakları standartlarını AB ve Avrupa Konseyi normlarına yaklaştırmış; ifade, örgütlenme, adil yargılanma ve mülkiyet haklarında ilerleme sağlamıştır. Yeni TCK (5237 sayılı, 2005) ve CMK gibi temel kanunlar da bu süreçte yenilenmiştir.

Reformların katkıları tartışılmazdır: İşkence iddiaları azalmış, kültürel haklar tanınmış, demokrasi kurumları güçlenmiştir. Ancak uygulama eksiklikleri, yapısal sorunlar ve pratikteki yetersizlikler eleştirilmiştir. Örneğin, bazı özgürlüklerde mevzuat uyumu sağlanmış olsa da idari kapasite ve yargı bağımsızlığı tam olarak geliştirilememiştir (Efe ve Han, 2007, s. 172-173).

3. Kurumsal Dönüşümler: Yerel Yönetimler, Bölgesel Kalkınma ve e-Devlet

2000'li yılların başında Türkiye'de kamu yönetimi alanında gerçekleştirilen kurumsal dönüşümler, Avrupa Birliği (AB) uyum süreciyle yakından ilişkilidir. Bu dönemde yerel yönetimler, bölgesel kalkınma ve e-devlet uygulamaları, merkezîyetçi yapının yumuşatılması, yerinden yönetim ilkelerinin güçlendirilmesi

ve kamu hizmetlerinin etkinliğinin artırılması amacıyla önemli reformlara tabi tutulmuştur. Bu dönüşümler, hem idari verimliliği artırmayı hem de Kopenhag siyasi kriterleri doğrultusunda demokratikleşme ve iyi yönetim standartlarına uyumu hedeflemiştir (Eryılmaz ve Tuncer, 2013, s. 165-167).

3.1. Yerel Yönetimler Reformu

Türkiye’de yerel yönetimler reformu, 2000’li yıllarda hız kazanmış ve özellikle 2004-2005 yıllarında çıkarılan temel kanunlarla somutlaşmıştır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu (2004) ve 5393 sayılı Belediye Kanunu (2005), bu sürecin temel taşlarını oluşturur. Bu kanunlar, belediyelerin ölçeklerini büyütmüş, yetki ve sorumluluklarını genişletmiş, idari ve mali özerkliği yasal güvence altına almıştır (Urhan, 2007, s. 91-95).

5393 sayılı Belediye Kanunu, belediye kuruluş nüfus kriterini 2.000’den 5.000’e çıkarmış, iç içe geçmiş küçük belediyelerin oluşumunu engellemiş ve hizmetlerin etkinliğini artırmayı amaçlamıştır. Büyükşehir belediyelerinde ise sınırlar genişletilerek metropoliten yönetim anlayışı benimsenmiştir. Bu reformlar, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na (AYYÖŞ) uyum açısından da önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir. Vesayet denetimi hafifletilmiş, belediye meclisi kararlarının mülki idare onayı büyük ölçüde kaldırılmıştır (Dursun, 2007, s. 362-398; Köseoğlu, 2018, s. 153-154).

Reformların bir diğer boyutu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile il özel idarelerinin yeniden yapılandırılmasıdır. Bu düzenlemeler, yerel yönetimlerin mali kaynaklarını güçlendirmeyi, katılımcı demokrasiyi teşvik etmeyi ve kamu hizmetlerinde yerinden yönetim ilkesini ön plana çıkarmayı hedeflemiştir. Ancak uygulama aşamasında mali özerklik sınırlılıkları ve merkezi denetimin devamı eleştirilmiştir (Urhan, 2007, s. 90).

2012’de çıkarılan 6360 sayılı Kanun ile 13 ilde büyükşehir belediyesi kurulması ve köylerin mahalle statüsüne dönüştürülmesi, reform sürecinin devamı niteliğindedir. Bu değişiklik, hizmet bütünlüğünü artırmış ancak kırsal alanlarda yerel katılım ve kimlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir (Yılmaz, 2018, s. 26). Yerel yönetim reformları genel olarak, yeni kamu yönetimi anlayışının (governance) Türkiye’deki yansıması olarak görülmektedir. Katılımcılık, şeffaflık, hesap verebilirlik ve etkinlik ilkeleri ön plana çıkmıştır.

3.2. Bölgesel Kalkınma ve Kalkınma Ajansları

Bölgesel kalkınma politikaları, AB uyum sürecinde Türkiye’nin öncelikli alanlarından biri olmuştur. 2006’da kabul edilen 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile 26 Bölgesel Kalkınma Ajansı (BKA) kurulmuştur. Bu ajanslar, bölgeler arası

gelişmişlik farklarını azaltmayı, yerel potansiyeli harekete geçirmeyi ve AB yapısal fonlarından yararlanmayı amaçlamaktadır (Eryılmaz ve Tuncer, 2013, s. 167-170).

AB'nin bölgesel politikaları, 1974'te Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'nun kurulmasıyla ivme kazanmıştır. Türkiye'de BKA'lar, bu modelden esinlenerek, kamu-özel sektör-STK işbirliğini teşvik eden bir yapıya kavuşturulmuştur. Ajanslar, İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) düzeyinde faaliyet göstererek bölgesel planlama ve proje destekleme rollerini üstlenmiştir (Tutar ve Demiral, 2007, s. 65-67).

Eryılmaz ve Tuncer (2013), BKA'ların AB entegrasyon sürecindeki rolünü vurgulayarak, bu kurumların bölgeler arası dengesizlikleri gidermede kritik olduğunu belirtmektedir. Ajanslar, stratejik planlar hazırlamış, KOBİ'leri desteklemiş ve yenilikçiliği teşvik etmiştir. Ancak merkezi denetimin ağırlığı ve kaynak yetersizliği gibi sorunlar, etkinliklerini sınırlamıştır (Eryılmaz ve Tuncer, 2013, s. 178-189).

Bölgesel kalkınma ajansları, sürdürülebilir kalkınma ve rekabetçilik odaklı yaklaşımlarla ulusal kalkınma planlarına entegre edilmiştir. 2000-2016 döneminde AB uyum paketleri ve Katılım Ortaklığı Belgesi, bu alandaki reformları doğrudan etkilemiştir. Ajanslar, yerel aktörlerin katılımıyla tabandan tavana kalkınma modelini benimsemiştir (Akkuş, 2024, s. 162-165).

3.3. e-Devlet Uygulamaları ve Dönüşüm

e-Devlet, Türkiye'de kamu yönetimi reformlarının dijital boyutunu temsil eder. 2000'li yılların başında başlatılan e-Dönüşüm Türkiye Projesi, MERNİS, UYAP, TAKBİS gibi sistemlerle altyapıyı güçlendirmiştir. 2008'de hizmete giren e-Devlet Kapısı (turkiye.gov.tr), tek duraklı hizmet portalı olarak kamu hizmetlerini vatandaşlara sunmaktadır (Duman ve Aktel, 2021, s. 624). e-Devlet Kapısı'nın kurulması ve işletilmesi görevi, 2006 Bakanlar Kurulu Kararı ile Ulaştırma Bakanlığı'na, teknik altyapı açısından Türksat A.Ş.'ye verilmiştir. Portal, 2008'den itibaren hızla büyümüş, binlerce hizmeti entegre etmiştir. Kullanıcı sayısı milyonlara ulaşmış, hizmet memnuniyeti yüksek seviyelerde gerçekleşmiştir (Demirhan, 2014, s. 237). e-Devlet uygulamaları, şeffaflık, hız ve yolsuzlukla mücadele açısından önemli katkı sağlamıştır. Kamu kurumları arası entegrasyon (MERNİS, Adres Kayıt Sistemi vb.) sayesinde bürokrasi azaltılmış, vatandaş odaklı hizmet anlayışı yerleşmiştir (Duman ve Aktel, 2021, s. 630-635).

AB uyum sürecinde e-devlet, idari kapasiteyi güçlendiren bir araç olarak görülmüştür. Bilgi toplumu stratejileriyle entegre edilen bu dönüşüm, yerel yönetimlerde de e-belediye uygulamalarını yaygınlaştırmıştır. 2000-2016

döneminde yerel yönetimler, bölgesel kalkınma ve e-devlet alanlarındaki kurumsal dönüşümler, Türkiye'nin idari yapısını modernleştirmiştir. Bu reformlar, AB müktesebatına uyum, yerinden yönetim, verimlilik ve dijitalleşme ilkelerini bir araya getirmiştir. Yerel yönetim reformları özerkliği artırırken, BKA'lar bölgesel dengesizliği hedeflemiş, e-Devlet ise hizmet sunumunu dönüştürmüştür (Eryılmaz ve Tuncer, 2013, s. 185; Duman ve Aktel, 2021, s. 640). Ancak uygulamada merkezîyetçi eğilimlerin devamı, mali kaynak yetersizliği ve koordinasyon sorunları gibi zorluklar yaşanmıştır. Gelecekte, bu dönüşümlerin sürdürülebilirliği, dijital altyapının güçlendirilmesi ve yerel kapasite geliştirme ile sağlanabilecektir (Köseoğlu, 2018; Akkuş, 2024, s. 167). Bu reformlar, Türkiye'nin demokratikleşme ve kalkınma sürecinde kritik rol oynamış, kamu yönetimini daha etkin, katılımcı ve vatandaş odaklı hale getirmiştir.

4. 2008-2016 Dönemi: Krizler, Yavaşlama ve Miras

2008-2016 dönemi, Türkiye'de kamu yönetimi reformlarının ivme kaybettiği, küresel ve ulusal krizlerin reform gündemini şekillendirdiği ve AB sürecinin yavaşlamasıyla birlikte merkezleşme eğilimlerinin yeniden güçlendiği bir evredir. 2001 krizi sonrası ve 2002-2007 arasındaki reform dalgasının ardından, 2008 küresel finansal krizi reformların uygulanmasını olumsuz etkilemiş; iç siyasi gelişmeler ise AB uyum sürecini sekteye uğratmıştır. Bu dönemde, önceki yıllarda kabul edilen yasal düzenlemelerin (örneğin 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, yerel yönetim kanunları) uygulaması kısmi ilerleme gösterse de, yeni bütüncül reform girişimleri sınırlı kalmıştır (Çevikbaş, 2011, s. 45-52; Övgün, 2016, s. 159-165).

2008 küresel ekonomik krizi, Türkiye'de kamu mali disiplini ve reform kapasitesini zorlamıştır. IMF ve Dünya Bankası etkileriyle başlayan yapısal uyum çabaları, kriz nedeniyle önceliklerin değişmesine yol açmıştır. Kamu harcamalarının kontrolü ve verimlilik artışı ön plana çıksa da, desentralizasyon ve performans yönetimi gibi YKY unsurlarının derinleştirilmesi ertelenmiştir. European Commission'un ilerleme raporları, bu dönemde kamu yönetiminde "sınırlı ilerleme" kaydedildiğini vurgulamıştır (European Commission, 2008, s. 12-15; European Commission, 2010, s. 18-22). SIGMA raporları da idari kapasite inşasında uygulama boşluklarını eleştirmiştir (SIGMA, 2016).

AB sürecindeki yavaşlama, reformların temel itici gücünü zayıflatmıştır. 2005'te müzakerelerin başlamasına rağmen, Fransa ve Almanya gibi ülkelerin muhalefeti, Kıbrıs sorunu ve iç siyasi gerilimler nedeniyle fasıl açılışları sınırlı kalmıştır. 2008-2012 arası dönemde bazı ilerlemeler (örneğin yargı reform paketleri ve e-devlet uygulamalarının yaygınlaşması) görülse de, genel olarak

Avrupaileşme dinamikleri zayıflamıştır. European Commission ilerleme raporları, kamu yönetiminde şeffaflık, hesap verebilirlik ve liyakat ilkelerinde yetersiz ilerlemeye dikkat çekmiştir (European Commission, 2012, s. 25-30; Akyıldız, 2022, s. 68-69).

e-Devlet ve dijital dönüşüm, bu dönemde nispeten başarılı alanlardan biri olmuştur. 2008’de hizmete giren e-Devlet Kapısı, MERNİS ve UYAP gibi sistemlerin entegrasyonu bürokrasiyi azaltmış ve hizmet erişimini artırmıştır. Ancak bu teknolojik ilerlemeler, kurumsal reformların genel yavaşlamasını telafi edememiştir. SIGMA değerlendirmeleri, dijital araçların idari kapasiteyi güçlendirdiğini ancak politika yapım süreçlerinde kanıt temelli yaklaşımların yetersiz kaldığını belirtmiştir (SIGMA, 2016; Erdem, 2014, s. 735).

İnsan kaynakları yönetimi açısından, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nda köklü değişiklikler yapılmamış; performans yönetimi uygulamaları kısmi kalmıştır. Kamu Görevlileri Etik Kurulu’nun etkinlik düzeyi sınırlı olmuş; yolsuzlukla mücadelede GRECO tavsiyelerine tam uyum sağlanamamıştır. Akademik literatür, bu dönemde reformların “parçalı” ve “siyasi konjonktüre bağlı” nitelik taşıdığını vurgulamaktadır (Övgün, 2016, s. 170-175; Demir, 2020, s. 180-200).

2008-2016 dönemi, reform mirası açısından çelişkili bir tablo sunar. Bir yandan 2000’lerin başındaki yasal altyapı (yerel yönetim reformları, stratejik planlama) korunmuş ve kısmen uygulanmıştır. Diğer yandan, AB sürecinin yavaşlaması ve iç krizler merkezileşmeyi güçlendirmiş; Yeni Kamu Yönetimi’nin temel ilkelerinden (katılımcılık, şeffaflık, desentralizasyon) uzaklaşmıştır. Bu miras, post-2016 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’ne zemin hazırlamış; idari yapıda yürütmenin ağırlığını artırmıştır (Bilmez, 2023, s. 673; Çevikbaş, 2011, s. 55-60).

Sonuç

2000-2016 dönemi, Türkiye’de kamu yönetimi açısından önemli modernleşme ve kurumsal dönüşüm çabalarının yaşandığı bir süreçtir. Bu dönemde Avrupa Birliği (AB) üyelik perspektifi, reformların temel itici gücü olmuştur. Helsinki Zirvesi (1999) sonrası başlayan adaylık süreci, Kopenhag kriterleri ve AB müktesebatı doğrultusunda anayasal değişiklikler, harmonizasyon paketleri ve pek çok yasal düzenlemeyi beraberinde getirmiştir. Amaç, merkezîyetçi yapıdan daha katılımcı, şeffaf, hesap verebilir ve verimli bir kamu yönetimine geçmektir. Bu reformlar, hem Yeni Kamu Yönetimi (YKY) anlayışının hem de Avrupaileşme sürecinin etkisiyle şekillenmiştir.

Teorik olarak reformlar, Avrupaileşme literatüründeki “uyum baskısı” ve “kurumsal uyumsuzluk” kavramlarıyla açıklanabilir. AB normları, Türkiye’de

yasal uyumun yanı sıra idari kapasiteyi artırma, iyi yönetim ilkelerini yerleştirme ve normları içselleştirme yönünde etki yaratmıştır. Aynı dönemde YKY'nin performans yönetimi, stratejik planlama, yerinden yönetim ve vatandaş odaklı hizmet gibi ilkeleri de reformlara yön vermiştir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve e-Devlet uygulamaları bu etkileşimin somut örnekleridir. Reformların önemli kazanımları vardır. 2002-2007 yılları arasındaki “reform altın çağı”nda temel hak ve özgürlükler, sivil-asker ilişkileri ve yerel yönetimler alanında ilerleme kaydedilmiştir. e-Devlet Kapısı, MERNİS ve UYAP gibi dijital uygulamalar bürokrasiyi azaltmış, hizmet kalitesini yükseltmiştir. Bölgesel Kalkınma Ajansları ise yerelleşmeyi ve bölgeler arası dengesizliğin azaltılmasını desteklemiştir. Bu gelişmeler Türkiye'nin idari kapasitesini güçlendirmiş ve demokratikleşme sürecine katkı sağlamıştır.

Ancak reform süreci sorunsuz ilerlememiştir. 2008 küresel finans krizi, Gezi olayları ve AB ile ilişkilerdeki gerilimler reform ivmesini yavaşlatmıştır. Merkezîyetçi devlet geleneği, siyasi konjonktürdeki değişimler ve uygulama eksiklikleri nedeniyle “seçici Avrupaileşme” yaşanmıştır. 6360 sayılı Kanun gibi düzenlemelerle merkezileşme eğilimi yeniden güçlenmiş, performans yönetimi ve etik denetim gibi alanlarda istenen ilerleme tam olarak sağlanamamıştır. AB İlerleme Raporları ve SIGMA değerlendirmeleri de idari kapasitede kısmi ilerlemeye rağmen yargı bağımsızlığı ve liyakat konusunda yetersizliklere işaret etmiştir.

Genel olarak 2000-2016 dönemi reformları, Türkiye'nin kamu yönetimini modernleştirmiş ancak tam bir kurumsal dönüşüm gerçekleştirilememiştir. Bu deneyim, reform başarısının yalnızca yasal değişikliklerle değil, güçlü siyasi irade, yeterli idari kapasite ve sürdürülebilir dış destekle mümkün olduğunu göstermiştir. Realist bir bakışla reformlar ulusal kapasiteyi artırmış, Avrupaileşme perspektifinden ise yönetim standartlarına yaklaşımı temsil etmiştir. Bu dönem, gelecekteki reformlar için önemli dersler sunmaktadır. Dijitalleşmenin derinleştirilmesi, yerinden yönetimin güçlendirilmesi ve iyi yönetim ilkelerinin kalıcı hale getirilmesi gerekmektedir. Post-2016 dönemde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'yle birlikte reformlar “etkin devlet” anlayışıyla uyumlu hale getirilmelidir. Sonuçta, kamu yönetimi reformları Türkiye'nin demokratikleşme, kalkınma ve uluslararası entegrasyon hedefleri için stratejik öneme sahiptir. Bu alandaki akademik çalışmaların artması, daha etkili politika tasarımı için bilimsel temel oluşturacaktır.

Kaynakça

- Akkuş, A. (2024). *Kalkınma ajansları: Bölgesel gelişmenin anahtarı mı?* Kapadokya Üniversitesi. <https://acikerisim.kapadokya.edu.tr/server/api/core/bitstreams/314cf909-7749-4374-95dd-0ab2b008b528/content>, 12 Haziran 2026.
- Akyıldız, F. (2022). Openness and accountability in Turkey in the context of the EU accession process. *Hrcak*. <https://hrcak.srce.hr/file/399870>, 15 Haziran 2026.
- Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. (2007a). *Avrupa Birliği uyum yasa paketleri*. <https://www.ab.gov.tr/files/pub/abuyp.pdf>, 15 Haziran 2026.
- Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği. (2007b). *Türkiye’de siyasi reform: Uyum paketleri ve güncel gelişmeler*. <https://www.ab.gov.tr/files/pub/tsr.pdf>, 15 Haziran 2026.
- Bilmez, N. (2023). Türk kamu yönetiminde yapılan idari reform çalışmaları ve uluslararası örgütlerin etkisi. *Premium E-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 7(32), 672–684. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8201303>
- Börzel, T. (1999). Avrupa’da yakınlaşmaya doğru mu? Almanya ve İspanya’da Avrupa’lılaşmaya kurumsal uyum. *Ortak Pazar Çalışmaları Dergisi*, 37(4), 573–596.
- Börzel, T. ve Risse, T. (2000). Avrupa eve vurduğunda: Avrupa’lılaşma ve iç değişim. *Avrupa Entegrasyonu Çevrimiçi Bildirileri*, 4(15). <http://ciop.or.at/ciop/texte/2000-015a.htm>
- Çelenk, A. A. (2009). Europeanization and administrative reform: The case of Turkey. *Mediterranean Politics*, 14(1), 41–60. <https://doi.org/10.1080/13629390902747392>
- Çevikbaş, R. (2011). AB’ye uyum sürecinde Türk kamu yönetiminin dönüşümü. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 33–60. <http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423874314.pdf>
- Demir, F. (2020). *Public management reform in Turkey: The impact of Europeanization and beyond*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-41648-5>
- Demir, F. (2021). Public management reforms in Turkey. *Public Administration Issues*, 6(Special Issue II), 63–83. <https://doi.org/10.17323/1999-5431-2021-0-6-63-83>
- Demirhan, Y. & Türkoğlu, İ. (2014). Türkiye’de e-devlet uygulamalarının bazı yönetim süreçlerine etkisinin örnek projeler bağlamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(22), 235–256. <https://doi.org/10.11122/ijmeb.2013.9.19.459>
- Duman, E. ve Aktel, M. (2021). Türkiye’nin e-devlet kapısı (Dijital Türkiye Portalı). *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(2), 613–641. <https://dergipark.org.tr/pub/sduhfd/article/957529>

- Dursun, H. (2007). Belediye dizgesine getirilen yeniliklere genel bir bakış. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*.
- Efe, H. ve Han, S. (2007). AB uyum yasalarının Türkiye'deki insan haklarının gelişimine katkıları. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (6). <https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/iubfdergi/file/04/6.pdf>
- Erdem, E. (2014). E-devlet uygulamaları açısından Türkiye incelemesi ve bir model önerisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 735-746.
- Eryılmaz, B. ve Tuncer, A. (2013). Avrupa Birliği uyum sürecinde bölgesel kalkınma politikaları: Bölgesel kalkınma ajansları ve Türkiye uygulaması. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 165-189.
- European Commission. (2008). *Turkey 2008 progress report*. <https://www.ab.gov.tr>, 15 Haziran 2026.
- European Commission. (2010). *Turkey 2010 progress report*, 15 Haziran 2026.
- European Commission. (2012). *Turkey 2012 progress report*, 15 Haziran 2026.
- Grabbe, H. (2003). Europeanization goes east: Power and uncertainty in the EU accession process. In K. Featherstone & C. Radaelli (Eds.), *The politics of Europeanization* (pp. 303-337). Oxford University Press.
- Koçak, S. Y. (2009). The Turkish public administration in the European Union process. *Buletinul Universiteii Petrol – Gaze din Ploiești, Seria Științe Economice, LXI(4)*, 1-9. http://upg-bulletin-se.ro/old_site/archive/2009-4/1.%20Kocac.pdf, 15 Haziran 2026.
- Köseoğlu, D. (2018). Belediyelerde insan kaynakları yönetimine geçiş. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bilgisosyal/article/418792>
- Lamba, M. (2014). Yeni kamu yönetimi perspektifinden Türkiye'de kamu yönetimi reformları: Genel gerekçeler üzerinden bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 145-168.
- Övgün, B. (2016). Kamu yönetimi reformunda bir açmaz: Yerleşme mi, merkezleşme mi? *Mülkiye Dergisi*, 40(3), 159-180.
- Özdemir, H. ve Çiftlikçi, A. (2015). Avrupa Birliği (AB)'ne üyelik sürecinde Türkiye'de hukuk devletinin dönüşümü. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(1), 123-144. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/157406>
- Özer, M. A. (2005). Günümüzün yükselen değeri: Yeni kamu yönetimi. *Sayıştay Dergisi*, 59, 3-46. https://www.sayistay.gov.tr/files/4374_der59m1.pdf, 15 Haziran 2026.
- Özer, M. A. (2022). Yeni kamu yönetimi ve yönetim ekseninde yerleşme ve değişen kamu hizmeti anlayışı. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 215-230.
- Pollitt, C. & Bouckaert, G. (2011). *Public management reform: A comparative analysis – New public management, governance, and the neo-Weberian state* (3rd ed.). Oxford University Press.

- Radaelli, C. M. (2003). The Europeanization of public policy. In K. Featherstone & C. M. Radaelli (Eds.), *The politics of Europeanization* (pp. 27–56). Oxford University Press.
- SIGMA. (2016). *Monitoring report, Turkey 2016*. OECD/EU.
- Tutar, F. ve Demiral, M. (2007). Yerel ekonomilerin yerel aktörleri: Bölgesel kalkınma ajansları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 65-83.
- Urhan, V. F. (2007). Türkiye’de yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılması. *Sayıştay Dergisi*. https://www.sayistay.gov.tr/files/4413_der70m4.pdf, 15 Haziran 2026.
- Yılmaz, V. (2018). *6360 sayılı yasa ile oluşturulan yeni büyükşehir belediye modelinin uygulamadaki yansımaları: Hatay, Malatya, Manisa ve Van Büyükşehir Belediyesi örnekleri* [Doktora tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

